

endum est juramentum non extendi debere ad casum in quo nova lex promulgatur quæ immutet statum juridicum rerum.

20. *Queritur* quid dicendum sit de juramento extorto per metum gravem?

In citatis *capp. 28. h. t.* etc. nullum dicitur esse juramentum emissum ex vi et dolo. Et merito; nam deest consensus jurandi, ubi vis vel dolus interveniat. At ubi sub metu etiam gravi emittatur juramentum, consensus naturalis adest. Metus enim non tollit voluntarium simpliciter. Hinc in *capp. 8. et 15. h. t.* nec non in *cap. 4. De iis quæ vi metusque causa fiant*, juramentum ex metu gravi emissum, uti validum habetur. Sed in *cap. 8. h. t.* addit Pontifex, Ecclesiam Romanam solitam fuisse absolvere ab hoc juramento, et relinquere in ministerio Ecclesiæ illum, qui sub fide juramenti ex metu extorti renunciaverat officio suo. Immo in *cap. 6. h. t.* insinuat satisfieri obligationi ex juramento ob metum emisso, si res promissa materialiter solummodo præstetur. Nam facta præstatione rei, ait Pontifex, eos qui rem præstitam receperunt, posse ministerio judicis compelli ad restitutionem faciendam.

21. De juramento, quod in ordine ab judicio emittitur et *judiciale* dici potest.

Non loquimur de juramento testium, quia de eodem sufficienter supra tractatum est. Sermo igitur de juramento partium litigantium. At neque loquimur de juramento malitiæ, calumniæ, et de veritate dicenda, de quibus jam actum est, sed tractatio restringitur ad juramentum partium, quod proxime respicit causæ definitionem.

22. Triplicis generis esse potest juramentum hujusmodi. Scilicet juramentum *voluntarium*, juramentum proprie *dictum judiciale*, et juramentum *necessarium*.

Juramentum voluntarium illud est, quod extra judicium, sed ob periculum litis futuræ, privata conventionem, una pars alteri parti defert, sub ea conditione ut si ausa fuerit jurare, juramentum pro veritate habeatur, et jurans, absque alio processu victoriam assequatur. Legislatio romana huic juramento tantam vim tribuebat, ut eo præstito lis censeretur finita, *leg. jusjurandum. 17. et leg. Non erit ff. h. t.*

23. Juramentum in *l. 1. ff. h. t.* dicitur maximum expediendarum litium remedium. Hinc ubi non suppetant invictæ probationes, vel ubi prævideantur magnæ judiciorum expensæ, solet ad juramentum

recurri, quo unus ex collitigantibus, causæ vel pendentis vel futuræ committit bonæ fidei et religioni adversarii sui; aut ipse judex ab alterutro ex collitigantibus exigit juramentum. Si juramentum jam præstitum fuerit, jam quæstio fieri amplius non potest in merito causæ, sed solum utrum juramentum fuerit emissum vel non sub posita conditione. Quam Abbas *cap. ult. h. t. nn. 1. et 2.* docet, ex juramento decisorio jure canonico produci actionem, quia juramentum servandum est. *Cap. 6. 26. et 28. h. t.*

24. Simile huic juramento est illud, quod specificè appellatur *judiciale*, et *litis decisorium*. Juramentum hujusmodi illud est, quod una pars ex collitigantibus, abhorrens moras incepti judicii, vel deficiens in rationibus, invocata auctoritate judicis defert alteri parti, sub conditione, ut si jurare ausa fuerit victoriam obtineat. In juramento hujusmodi aliquid est speciale et diversum a juramento voluntario, ut scilicet pars cui defertur juramentum, habeat electionem vel emittendi juramentum, vel referendi illud adversario suo, qui non potest sese eximere a juramento præstando, dummodo notitiam facti habeat. Quod si hic absque legitima causa renuat juramentum emittere, tamquam convictus condemnatur. Ceterum judex prudenti suo arbitrio videbit, utrum causa possit rite terminari absque juramento, vel illud saltem salva justitia utile sit, ad expeditiorem exitum litis obtinendum.

Effectus utriusque juramenti est, ut causa finita censeatur, nec objici possit falsitas, quæ videatur fuisse firmata juramento, sed ad summum qui juravit poterit perjurii actione perstringi.

25. Juramentum hujusmodi potest quidem ex consensu partium prodesse, non potest vero nocere tertiæ personæ. Pariter cum habeat rationem transactionis, poterit ab illis deferri vel acceptari, qui possunt transigere. Deferri autem nequit 1° in causis matrimonialibus quoad vinculum; causæ enim hujusmodi numquam transiunt in rem judicatam. *Cap. 7. de Sent. et Re jud.* 2° In causis criminalibus criminaliter actis; transigi enim de pœna non potest. 3° In causis jurisdictionis; nam possessor juris facto suo libero, non potest remittere in alterius favorem vel totam vel partem jurisdictionis beneficii sui. Quare deferri et acceptari potest juramentum voluntarium vel *judiciale* solummodo quando intrat interesse privatorum, idest deferentis et acceptantis in quo possunt utrinque remittere, conditionesque vicissim propositas excipere.

26. Tertium juramentum, quod in judicio a partibus præstatur proxime ad causæ decisionem dicitur necessarium, et est illud, quod alterutri parti ex collitigantibus, in supplementum probationis defertur ab ipso judice. Dicitur necessarium, quia illud defert judex ex ministerio proprio indagandi veritatem, nec illi cui defertur optio conceditur ad referendum juramentum adversario suo. Defertur autem vel ad complendam probationem, quæ completa et sufficiens non est, et hoc in casu juramentum dicitur *suppletorium* vel ad destruendam præsumptionem, quæ contra aliquem inducta est, præsertim per publicam famam, et dicitur *purgatorium*. Quare juramentum purgatorium defertur reo, ad ostendendam suam innocentiam, defertur vero præsertim quando fama publica clamitat contra aliquem. Nam si revera haberetur violenta præsumptio, aut semiplena probatio, locus non esset purgationi canonicæ.

27. Relate ad juramentum suppletorium, dicendum est illud non admitti posse pro omnibus judiciis indiscriminatum. Nam 1°) exigi nequit quando sufficientes habeantur probationes. *Cap. 2. de Prob.* 2°) Requiritur ut negotium sit semiplene saltem probatum. Si enim nullo modo probetur intentio actoris, absolvendus est reus. *Cap. 3. §. fin. de causa poss. et propriet.* Si vero plene fuerit probata intentio, tunc reus est condemnandus *cap. 2. et cap. 8. de Probat.* 3°) Juramentum suppletorium non admittitur in omnibus causis. Hinc a) non admittitur in causis criminalibus criminaliter actis, præsertim ubi pœna est gravissima. In istis enim causis contra reum requiruntur probationes omni exceptione majores, *l. ult. Cod. de Probat., et can. 2. caus. 2. quæst. 8.* Potest vero judex deferre juramentum reo ad sese purgandum, seu ad ostendendam suam innocentiam, quando contra ipsum judicia militant, quæ communem præsumptionem faciant. *Cap. ult. §. Sane h. t.*

Dixi *in causis criminalibus, criminaliter actis*, nam in criminalibus civiliter actis, seu ad damnum sarciendum, potest actori deferri juramentum suppletorium. Causis criminalibus æquiparantur causæ civiles, quæ *famosæ* dicuntur, idest irrogant infamiam juris. In hisce enim causis requiritur plena probatio.

b) Non admittitur juramentum in causis civilibus maxime arduis, magnique præjudicii. Timeri enim potest ne homines spe magni lucri illecti, justitiam et religionem iniquo consilio violent, præsertim cum difficultas causæ removet periculum publicandæ

falsitatis jurisjurandi. Porro causæ hujusmodi censentur esse, quæ versantur circa jus unius integræ hæreditatis, vel omnium, aut saltem majoris partis bonorum. Causis arduis et gravibus comparant auctores causas matrimoniales quoad vinculum, et causas religiosæ professionis. In istis enim causis cum agatur de negotio gravissimo, scilicet de statu hominis, admitti nequit contra valorem matrimonii vel professionis juramentum necessarium ob periculum perjurii. Pariter plures auctores ob aliqualem æqualitatem rationis docent deferri non posse juramentum suppletorium in causis beneficalibus, ipsum jus beneficii respicientibus.

28. *Quæritur* cui deferendum sit hoc juramentum.

Prima regula, quæ haberi debet præ oculis est, ut ille cui deferendum est juramentum omni suspicione careat oporteat, et fidem promereat. Scilicet illis defectibus careat necesse est, ob quos leges aliquem remonent a ferendo testimonio in judicio. Juramentum enim necessarium succedit in locum probationum et testium depositionis, vel pro parte actoris, vel pro parte rei. Ita Doctores. Quare admitti nequeunt ad juramentum necessarium edendum personæ notatæ infamia sive juris sive facti, usurarii manifesti, hostes infensi, pauperes ex egestate suspecti. Insuper non admittuntur illi, qui alias perjurii reatu, vel alterius vitii macula notati noscuntur, ob quam fide suspecti merito habeantur.

29. Secunda regula est ut juramentum sit de scientia non autem de credulitate. Juramentum enim hujusmodi æquiparatur depositioni testis ad probationem faciendam. Quare illi a juramento emittendo excluduntur, qui factum, de quo quæstio est non ex seipsis et per sensum corporeum idoneum cognoverunt, sed ex aliorum relatione exceperunt. Hinc ex *l. Marcellus 11. §. 2. ff. de action. rer. amot.* non admittitur hæres ad juramentum edendum, super facto defuncti, et in genere nemo admittitur ad juramentum edendum de facto alieno, quia ex propria scientia cognoscere illud non præsumitur.

30. Tertia regula est ut juramentum illi parti ex collitigantibus deferatur, pro qua militat semiplena probatio. Juramentum enim necessarium, ceu sufficienter eruitur *ex cap. 2. de Prob. et l. 3. Cod. de reb. credit.*, assumitur ceu alia semiplena probatio ad plenam probationem conficiendam, eique est deferendum, cui jus non aspernabili ratione non minimum adsistit. Hinc ex. gr. si actor unum testem adduxit omni exceptione majorem, ad suam

intentionem probandam, reus vero solummodo negavit, juramentum est actori deferendum.

Quod si vero pars, quæ probare deberet, sive quia ejus rationes absolute inspectæ parvi faciendæ sint, sive quia infirmentur non parum, ab argumentis ex adverso adductis minus quam simpliciter probaverit, ita ut solum aliquam præsumptionem induxerit, hoc in casu juramentum deferendum erit adversario suo, ut suum bonum jus, vel suam innocentiam in tuto ponat; nisi tamen ex qualitatibus personarum et circumstantiis aliter faciendum esse iudex perspexerit. Ita tenendum esse suadet *cap. ult. h. t. §. Sane.*

31. Juramentum necessarium alicui delatum absque legitima causa recusari non potest. Qui vero illegitime illud præstare recuset, pro convicto habetur. *Cap. ult. h. t.* Legitime autem recusari potest juramentum 1° si deferatur ei, cui inest onus probandi, et sufficienter probaverit suam actionem vel exceptionem. *Cap. 2. de Prob. 2°* recusari legitime potest juramentum ab eo contra quem probandum esset, et revera probatum non est. Nam valet in hoc casu adagium juris 'Actore non probante reus absolvitur'. *Cap. ult. h. t. §. Sane.* 3° recusari juramentum potest, si qui jurare deberet, non posset ex scientia propria testari de facto controverso. Nam juramentum debet esse de scientia non de credulitate. 4° recusari tandem potest juramentum suppletorium sive ratione causæ, quæ illud non patitur, sive ratione personæ, quæ postulat ut deferatur, quia jus non habet exposcendi delationem juramenti; ex. gr. si exposcat juramentum procurator, qui careat mandato speciali, vel mandato cum libera facultate, vel non sit procurator in rem suam; sive tandem ratione personæ cui defertur, quia emittere illud non potest, quemadmodum pupilli procurator, aut defensor rerum alienarum. Hæc dicta sint de juramento necessario.

32. Animadvertendum est ad juramentum necessarium posse reduci juramentum, quod in 'litem' appellatur; de quo est titulus specialis in Pandectis 'de in litem jurejurando.' Hoc juramentum locum habet, cum aliquis ob vim vel dolum alterius, res suas amisit; et licet in genere constet de vi, de dolo, et de damno, tamen quantitas damni determinari non potest ex legitimis probationibus. Modus autem procedendi hic est, juxta *legem Si quando 7. Cod. Unde vi.* Ille, qui damnum passus est, debet coram iudice enumerare omnes res amissas, et earum valorem indicare. Deinde

iudex prudenti arbitrio taxat quantitatem damni. Ille autem, qui damnum passus est, jurare debet super hac quantitate et non ultra, et reus in hac eadem quantitate condemnabitur. *Cap. ult. de iis quæ vi metusve causa fiunt; et l. Videmus §. deferre ff. de in litem jurejurando.* Quod si quantitas taxata a iudice sit minor vera quantitate damni, conceditur jus appellandi a iudicis decreto.

De interpretatione juramenti.

33. Quædam communia sunt juramento adsertorio et promissorio, quædam vero propria sunt juramenti promissorii. Utrique juramento commune est, ut stricta et rigida interpretatio eligenda sit, ita sentiendum est juxta dispositionem *cap. 19. de Verborum Signif. et reg. 15. Jur. in VI°.* Hinc in juramento dubia locutio, quæ ex bona fide procedat, debet in favorem jurantis accipi et explicari. Ratio est tum quia debet, quo fieri possit removeri perjurii periculum, tum quia juramenti obligatio non est admittenda, nisi clare et aperte de ea constet. Nemo enim censetur se sub juramenti fide voluisse obligare ultra cogitata. Huc faciunt species *cap. 16. et 23. h. t.* in quibus capitibus traditur non posse extendi juramentum ad ea, de quibus si quis cogitasset, verisimiliter non juravisset.

Verum si jurans ex dolo verbis dubiis et incertis usus sit, contra ipsum interpretatio facienda est. *Can. 3. c. 22. q. 5.*

34. In specie autem de juramento promissorio, ut habeatur explicatio sincera, attendendæ sunt quædam conditiones, quæ inesse juramento præsumuntur. *Cap. 25. h. t.* Prima est ut si versetur juramentum circa materiam, quæ cadit sub dispositionem juris, debeat intelligi ipsa dispositio juris communis. Hæc regula traditur in summario *cap. 21. h. t.*, quæ ita se habet 'Juramentum generale debet ita intelligi, si fieri potest, ut non obsit juri, alias tamquam temerarium non obligat contra juris observantiam.' Plura afferuntur exempla: 1um traditur in eodem *cap. 21. h. t.*; ubi cum Episcopus Neapolitanus juravisset se in omni causa processurum juxta ordinem judicialem, Romanus Pontifex respondet, ipsum sine detrimento juramenti, posse procedere in crimine manifesto absque accusatione, ob eam rationem, quia jus commune in rebus manifestis juxta *cap. 9. De Accusationibus*, non requirit accusationem ut procedatur.

2^m exemplum affertur de clerico, qui sub juramenti fide spondit perpetuam residentiam in loco beneficii. Sub hoc juramento non comprehenduntur casus, in quibus juxta jus commune clericus potest abesse.

Tertio tandem juramentum de observantia constitutionum capitularium et aliorum statutorum, nec non regulæ religiosi instituti, intelligendum est juxta modum in ipsis constitutionibus, statutis et regulis expressum. Hinc ex. gr. ea, quæ juxta statuta vel regulas materiam levem constituunt obligationis, etiam levem materiam constituunt juramenti. Desumitur hæc conclusio ex *Clem. 1. De Verbor. Signif. §. In primis*. Qua in re etiam præstat animadvertere juramentum servandi statuta et constitutiones, non extendi ad statuta vel constitutiones, quæ in posterum conficiantur. Juramentum enim debet habere objectum determinatum. Ita in *cap. 35. h. t.*

35. Secunda conditio subintellecta in juramento est, ut semper remaneat salvum jus, et salva semper sit auctoritas superioris. Ita fert summa *cap. 13. h. t.* Cum enim Consules tudertini juramentum edidissent, se in mutuis et plagiariis (Gloss. *fidejussoribus*), sententiam laturos fore juxta patriæ consuetudinem, cumque juxta hanc consuetudinem sententiæ essent intra viginti et octo dies executioni mandandæ, consules hujusmodi putarunt se posse, immo debere negligere appellationem interpositam ad Sedem Apostolicam, et ea non obstante exequi sententiam. At Innocentius hunc procedendi modum reprehendit, animadvertens juramentum editum a Consulibus servandi consuetudines loci non posse lædere jus superioris, quod habet recipiendi appellationem a sententia judicis inferioris, qua appellatione recepta, suspenditur executio ipsius sententiæ judicis inferioris. Igitur juramentum non potest lædere jura et potestatem superioris. Simile admodum exemplum nobis exhibet *cap. 22. h. t.*

36. Tertia conditio subintellecta est, ut obligatio juramenti non urgeat si res notabiliter fuerit mutata. Exemplum affert *cap. 25. h. t.*; ubi traditur virum non teneri ex fide juramenti, ad mulierem ducendam, quæ post juramentum labe fornicationis maculata sit.

37. Tandem in juramento reciproco hæc implicita inest conditio, dummodo altera pars fidem servaverit. Quemadmodum enim docet *regula 75. Jur. in VI°*. 'frustra sibi quis fidem postulat ab

eo servari, cui fidem a se præstitam servare recusat'. Insuper aperta et clara est dispositio *cap. 3. et 29. §. ult. h. t.* Ratio generalis est quia juramentum sequitur naturam obligationis, atque ejusdem extensionem, quæ ex ipsa promissione derivat, promissio autem reciproca est natura sua conditionata.

TITULUS XXV.

De Exceptionibus.

Probationes principaliter pertinent ad actorem, exceptiones ad reum. Hinc post tractatum de Probationibus in genere et in specie, subnectitur titulus de Exceptionibus, seu tractatur de modo defensionis rei.

1. Vocabulum *exceptio* si lato sensu sumatur, comprehendit etiam reconventionalem actionem, qua reus sese contra actorem tuetur; stricto autem sensu sumpta exceptio definitur juxta Ulpianum *l. 2. ff. h. t.* 'exclusio actionis, seu intentionis actoris'. Clarius autem definiri potest ut sit: 'Assertio rei contra factum vel jus actoris, ad retardandam vel elidendam intentionem actoris ejusdem.'

2. Hinc aliæ sunt *peremptoriæ* et *perpetuæ*, aliæ autem *temporales*. Primæ sunt, quæ prorsus elidunt intentionem actoris et afficiunt ipsum meritum causæ, ita ut si exceptio sit legitima, ipsum jus actoris destruat; ex. gr. exceptio rei judicatæ, pacti de non petendo in perpetuum, transactionis, solutionis etc. Temporales, seu *dilatoriæ*, eæ sunt, quæ non diriguntur contra ipsum jus actoris, seu contra meritum quæstionis, sed solummodo tendunt ad impediendum præsens judicium, et suspendere conantur virtutem juris, quod adversa pars, hic et nunc experitur. Hinc eo quod judicium ad aliud tempus distrahunt dilatoriæ appellantur.

3. Exceptiones hujusmodi dilatoriæ 1° dirigi possunt contra ipsam personam judicis, quo in casu cum tendant ad declinandum forum, dicuntur *declinatoriæ fori*. Excipi vero potest contra judicem, vel quia incompetens est, vel quia in causa suspectus merito habetur. Suspectus autem est judex vel propter amicitiam, vel cognationem, vel affinitatem, qua ligatur cum adversario, vel propter hostilem animum, quem gerit erga ipsum reum, vel ob imperitiam, vel eo quod munus advocati exercuit in eadem causa,